

Kieliopillistutaan sitä vielä meilläkin! Kaksi vuosisataa viron ja suomen komitatiivien vertailua

I. Aluksi

Tässä artikkelissa vertailen suomen *kanssa*-postpositiota ja sen variantteja niiden virolaiseen vastineeseen eli komitatiivin sijapäätteeseen *-ga*. Aiheen tutkimushistoria on yli kaksisataa tai tavallaan jopa lähes neljä-sataa vuotta pitkä. Tässä kirjoituksessa esittelen pääkohtia ja muita vaikutelmia tutkimusperinteestä, jonka katson sisältävän myös ongelmia: sekä ylimalkaisuuksia että ajan myötä lisääntyntä toisteisuutta eli uusien näkökulmien vähenemistä. Toisaalta esitän tarkennuksia ja uusia havain-toja niin viron komitatiivista kuin sen sukulaisilmiöistä sekä virossa että suomessa.

Alla kuvaan tarkastelemieni ilmiöiden tutkimushistorian pääkohdat kiinnittäen erityistä huomiota suomen ja viron vertailuun. Suomen ns. *kaa*-komitatiivi – nähdäkseni *kaa*-muotoon lyhentynyt postpositio, josta on edelleen kehittynyt Kymenlaakson itäpuolen kaakkoishämäläisten murteiden *nkAA*-suffiksi – ansaitsee toki myös viron kielen tutkimuksesta erillisen tarkastelun, mutta olen rajannut aiheen syvällisemmän dialektologisen käsittelyn toisaalla ilmestyneeseen tutkimukseeni (Ylikoski 2022). Tässä kirjoituksessa kiinnitän huomioni suomalais-virolaisen vertailun historiaan ja mahdollisuuksiin.

Otsikostaan huolimatta tämä artikkeli ei varsinaisesti käsittele suomen *ine*-komitatiivia, jonka olemuksen on vastikään kuvannut Sirola-Belliard (2011, 2016, 2017) monissa tutkimuksissaan. Sen sijaan käsitte-len komitatiivin käsitteen alla paitsi viron komitatiivisijaa, myös sen postpositioina säilyneitä suomalaisia vastineita – *komitatiivi* tulee näin ollen ymmärtää osin semanttisena terminä hieman samaan tapaan kuin *genetiivi* puhuessamme usein esimerkiksi englannin *of*-genetiivistä, vaikka semantiikkaa tarkasteltaessa olisikin periaatteessa johdonmukaisempaa puhua esimerkiksi genetiivisistä ja komitatiivisista adpositiosta. Toi-saalta tarkastelen, missä määrin mitäkin (*)*kanssa*-taustaista komitatiivia

on syytä pitää suffiksina eli itsenäisestä sanasta sidonnaiseksi morfeemiksi kieliopillistuneena sijapäätteenä. Komitatiivisten ilmausten morfonologiaan ja morfosyntaksiin keskittyessäni rajaan niiden semanttisen tarkastelun tämän esityksen ulkopuolelle (ks. kuitenkin Sirola-Belliard 2011, 2016 ja Vierula 2017).

Jaksossa 2 kuvaan *kanssa*-komitatiivien tutkimushistorian päällinjat ja kohokohdat tiiviisti, mutta aiempaa tutkimusta kattavammin. Tämän jälkeen jaksossa 3 esitän omat käsitykseni *kanssa*-komitatiivien olemuksesta ja huomioitani aiheen käsittelystä osana suomalaista kieli-tiedettä. Lopuksi jaksossa 4 nostan esille havaintoja erityisesti viron komitatiivin ja sen sukulaisilmiöiden morfologiasta ja syntaksista. Esitän, että viron komitatiivin ja eteläsuomalaisen yleispuhekielen *kaa*-aineksen sijamaisuudessa on huomattavia eroja, jotka vastoin vallitsevaa käsitystä eivät näytä olevan vähenemässä vaan pikemminkin kasvamassa: Nykyviron komitatiivi on sijamaisempi kuin koskaan, suomen *kaa* sen sijaan on edelleen postpositio, joka ennen pitkää syrjäyttänee myös kaakkoishämäläisten murteiden suffiksoituneen *nkAA*-komitatiivin.

2. Tutkimushistoria

Suuri osa nykyfennisteistä on kuullut moneen kertaan, että eteläsuomalaisen puhekielen *kaa* on postpositiosyntyinen sijapäätämäinen elementti, kliitti, joka muistuttaa viron *ga*-komitatiivia. Nämä ainekset esitetään niin suomalaisessa, virolaisessa kuin kansainvälisessäkin kirjallisuudessa usein oppikirjaesimerkkinä kieliopillistumisesta, jonka tuloksena postpositioista voi syntyä uusia sijasuffikseja. Vallitsevan käsityksen esittää mm. *Iso suomen kielioppi*:

Sijapäätämäinen elementti voi olla postpositiosyntyinen. Tällainen on puhekielinen *kaa* 'kanssa' – – Esimerkiksi ilmaus *munkaa* muodostaa yhden pääpainollisen prosodisen kokonaisuuden, toisin kuin *minun kanssani*. Silti *kaa* ei ole sijapäätte, vaan sillä on pikemmin liitteen ominaisuuksia. Ensiksikin kokonaisuuden morfologinen muodostustapa on toinen kuin taivutusmuodon: päätteaine liittyy sanan genetiivimuotoon eikä vartaloon; rakenne vastaa siis postpositiolauseketta (a). Toiseksi *kaa*-lopun epäsjamaisuus näkyy siinä, että se liittyy rinnastuksessa vain jälkimmäiseen rinnastettavaan (b) ja ettei se esiinny adjektiivimääritteessä (c).

(a)	Matin+kaa	*Mati+kaa	VRT.	Mati+lla
(b)	isän ja äitinkaa	?isänkaa ja äitinkaa	VRT.	isällä ja äitillä
(c)	kivan pojankaa	*kivankaa pojankaa	VRT.	kivalla pojalla

(ISK § 1266; ks. myös § 140)

Diakronisesta näkökulmasta eli kieliopillistumista tarkastellen samaa aihetta ovat esitelleet mm. Laitinen ja Lehtinen (1997: 7–8) sekä usein heihin viitaten mm. Sirola-Belliard (2011: 137, 140–141; 2016: 62), Juvonen (2013) ja Vierula (2017). Samoja käsityksiä toistavat oppikirjoissa Ojutkangas ym. (2009: 217) ja Saarikivi (2020: 711). Kyseistä *kaa*-ainesta luonnehditaan usein ”eteläsuomalaiseen puhekieleen” kehitymässä olevaksi suffiksiksi, joka on ”menettänyt siinä määrin painoan, että se tuntuu jo liittyvän edeltävään substantiiviin affiksina”, joskaan viroon verrattuna ”kehitys sijapäätteen suuntaan ei ole yhtä pitkällä” (Laitinen & Lehtinen 1997: 7). Kuvaukset ovat siis varsin dynaamisia ja toisaalta subjektiivisia: ilmiö kuuluu nykypuhekieleen ja entinen postpositio tuntuu olevan kehitymässä kieliopilliseksi suffiksiksi. Puhutun suomen kielen ja kieliopillistumisen tutkimuksen pitkään historiaan perehtymätön ei tällöin kenties tule panneeksi merkille sitä, että jo pari kolme sukupolvea aiemmin Ravila (1946: 47–48; 1961: 84) käytti kirjassaan *Johdatus kielihistoriaan* samaa tai oikeastaan paljon parempaa esimerkkiä sitä nimenomaisesti *grammatikalisaatioksi* kutsuen. Ravilan mainitsema ilmiö – kaakkoishämäläisten ja Suomenlahden itäosan saarten murteiden vokaalisoinnallinen ja sen perusteella aidosti suffiksoitunut *nkAA*-komitatiivi (*pojankaa*, mutta *isänkää*) – sopikin oppikirjaesimerkiksi jo tuohon aikaan mm. siksi, että se oli tunnettu ja kuvattu jo pari sukupolvea aiemmin (Äimä 1901: 24).

Lähes kaikki edellä mainitut lähteet vertaavat suomen kielen kehitystä viron komitatiiviin. Tämä on silmiinpistävän yleinen piirre muissakin *kanssa*-aineuksen olemusta ja kehitystä tarkastelevissa esityksissä. Vertaileva lähestymistapa ulottuu jopa yli kahdensadan vuoden taakse, ja itse asiassa jo kielitieteen esihistoriaan kuuluva Wexioniuksen (1650, luku X) kuvaus Ruotsin valtakunnasta sisältää havainnon, että suomen *cans* ja viron *kahs* vastaavat toisiaan. Kuitenkin vasta – tai jo – vuonna 1819 ilmestyi Turun akatemian oppineisuuden historian ja teoreettisen filosofian professorin, matemaatikkonakin kunnostautuneen Gabriel

Palanderin tutkimus suomen ja viron etymologisesta vertailusta, joka sisältää yli sivun pituisen petiitillä tiiviisti ladotun alaviitteen viron *ga*-elementin olemuksesta ja alkuperästä (Palander 1819: 9–11). Vaikka teemaa on käsitelty varsin moneen kertaan, Palanderiin ei liene tässä yhteydessä viitattu muualla kuin SSA:n (s.v. *kanssa*) kirjallisuuslähteissä. Tämä on suorastaan hämmästyttävää siksi, että jo Palander esittää ytimökkäästi lähes kaikki keskeiset argumentit ja näkökulmat, joihin vedoten viron komitatiivin sijastatuksesta ja myöhemmin suomenkin komitatiiveista on keskusteltu.

Palanderin mukaan viron *ka* ~ *kaas* on suomen *kanssa*-postposition etymologinen vastine, joka on ajan myötä sulautunut virossa päätteettömäksi lyhentyneeseen genetiiviin. Hänen mukaansa ne muodostavat niin tiiviin liiton, että se muistuttaa morfologian näkökulmasta sijapäätettä (*laiw* : *laiwa* & *ka* > *laiwaga*). Toisaalta lauseopilliset seikat – samassa sijassa kongruoimattomat määritteet (*ühhe laasto ga* pro **ühhega laastoga* sananlaskussa *ei pu lange ühhe laastoga*) ja elementin tavallinen toistumattomuus rinnasteisissa lausekkeissa – viittaavat siihen, että kyse ei ole vielä täysimittaisesta sijasuffiksista vaan pikemminkin edelleen postpositiosta. Palander kiinnittää kuitenkin huomiota myös siihen, että hänen aikanaan *-ga* kirjoitettiin jo suffiksina, mutta vanhemmassa kirjavirossa vielä itsenäisenä sanana (esim. *ühhe laasto kaas* ~ *ka* tai *naese ja laste kaas* pro myöhempi *naise ja lastega*). Viron ja suomen samankaltaisuus on Palanderin mukaan joka tapauksessa yhä ilmeinen: *temma läks emma ja naese ja lastega* on suomeksi *Hän läkse äidin ja waimon ja lasten kanssa*.

Palanderin argumentit olivat siis aivan samat kuin meidän aikamme, ja omana aikanaan erittäin edistyksellisiä. Toki tiede on edistynyt tämän jälkeenkin ja sitä kuvatakseni esitän taulukossa 1 joukon havaitsemiani merkkipaaluja aiheen tutkimushistoriassa. Näkökulmani on enemmän suomalainen kuin virolainen, koska viron *ga*-komitatiivin sijastatuksesta on jo pitkään vallinnut laaja yksimielisyys, kun taas sen suomalaisista vastineista esitetyt näkemykset ovat ajan mittaan sekä lisääntyneet että monipuolistuneet, mutta samalla saaneet piirteitä, jotka kaipaavat kriittistä tarkastelua.

Wexionius (1650)	rinnastaa sanat <i>cans</i> ja <i>kahs</i> .
Palander (1819)	pohtii viron <i>ga</i> -komitatiivin sijastatusta, joskin päättyy kielteiseen vastaukseen; vertaa sen käyttöä suomen <i>kanssa</i> -postpositioon.
Renvall (1826)	arvelee <i>kanssa</i> -postpositiota alkuaan substantiivin <i>kansa</i> inessiivimuodoksi.
Fählmann (1844)	tulkitsee <i>ga</i> -komitatiivin ensi kertaa sijaksi.
Lönnrot (1844)	vertaa viron komitatiivisijaa suomeen ja katsoo sen muistuttavan lähinnä instruktiivia.
Wiedemann (1864)	mainitsee võrun (instrumentaaliksi kutsumansa) komitatiivin, mutta pitää sitä morfologian näkökulmasta vielä vähemmän sijamaisena kuin pohjoisviron komitatiivia, jota ei myöskään pidä sijana.
Wiedemann (1875)	torjuu viimeisenä merkittävänä auktoriteettina viron komitatiivin sijastatuksen, mutta pitää sitä itsenäisyytensä menettäneenä postpositiona; toteaa myös, että võrun komitatiivilta puuttuu kielelle ominainen vokaalisointu.
Hermann (1884)	pitää viron komitatiivia sijana ja niin myös kaikki kielipit tämän jälkeen.
Setälä (1890)	on massiivinen itämerensuomen äänne- ja muotohistoriallinen esitys, jossa käsitellään niin viron, liivin kuin vatjankin komitatiivien kieliopillistuminen, mutta ei vastaavia ajatuksia suomesta.
Korjula (1900)	esittää kaakkoishämäläistä Vehkalahten murretta käsittelevässä pro gradu -tutkielmassaan myös suomen komitatiivisen <i>kaa</i> -elementin, joka ”seuraa pääsanaansa loppuliitteen tavoin, mutta eroaa tavallisista loppuliitteistä siinä, että siltä puuttuu etuvokaalinen vaihtelumuoto”; lisää, että ”[s]ana [!] tosin esiintyy aina lausekorottomassa asemassa”, ja vertaa sitä viron komitatiiviin todeten, että kyseessä saattaa olla ”suora laina virosta, sillä niin samanluontoisia ne ovat” (s. 83–84).
Äimä (1901)	esittää Tytärsaaren murteesta ” <i>kaa, kää</i> liitännäisen” tai ”liitteen”, joka mukautuu suomelle ominaiseen vokaalisointuun, minkä Korjula (luultavasti Äimän tietoihin perustuen) edellisenä vuonna oli todennut Vehkalahten murteelle vieraaksi piirteeksi; kielennäytteet sisältävät mm. lauseen <i>viisaat pojat kävi päivällä isänpää työssä</i> (s. 85).

Ojansuu (1909)	huomauttaa osuvasti, että Renvallin (1826 s.v. <i>kansa</i>) sinänsä perusteleमतonta ehdotusta <i>kanssa</i> -sanain inessiivisestä alkuperästä tukevat erityisesti eteläpohjalaismurteissa säilyneet omistusliitteelliset muodot <i>kansahani, kansahnas</i> jne. ¹
Ojansuu (1916)	kertoo, että ” <i>kaa, kää</i> jälkiliitettä tai vain edellistä tavataan merkityksessä ’kanssa’ Tytärsaarilla, Haapasaaren ja Suursaaren murteessa (viimemainitussa myös muodossa <i>kaan, kään</i>) sekä mantereella” katsoen, että ”kehitys <i>kaasa</i> >> <i>ka, ga</i> on virolainen ja virolaisalueiden ulkopuolella lainaa” (s. 112).
Kettunen (1930)	toteaa, että ”[o]mituisesti on Virolahden seuduilla yleinen, eestiin tapaan miltei sijapääätteeksi muodostunut ’kanssa’ postposition vastine <i>-kaa, -kää</i> (<i>pojanĳkā, laivanĳkā, isānĳkā, meitinĳkā</i> jne.) levinnyt eteläsavoon aina Sulkavalle ja Rantasalmelle saakka (Valkealan ja Sulkan välillä lienee se kuitenkin tuntematon)”, sekä ihmettelee, että samantapaista lyhennystä tavataan myös Ylä-Satakunnassa (s. 126).
Kettunen (1937)	toteaa vatjassa esiintyvän myös kongruoivia komitatiiviattribuutteja, kuten <i>nōrēkā najizikōkā</i> .
Kettunen (1940)	esittää kartan suomen <i>kanssa</i> -sanain varianttien levikistä, mutta notaatiolla ”-kaa ^(l) , -kää ^(l) ” merkitty ala kattaa paljon laajemman <i>kaa</i> -muotojen alueen kuin vokaalisointuun mukautuva kaakkoishämäläinen alue; myös ”-ka, -kas, -kah” kattaa laajan alueen, mutta muodon suffiksistatusta Kettunen ei missään perustele (Ylikoski 2022).
Ravila (1946)	toteaa suomea viroon verraten, että myös suomen murteiden muodoissa <i>pojankaa</i> ja <i>isānkā</i> nähdään postposition kehittyminen kaasuspääätteeksi. ²
Oinas (1951; 1961)	kuvaava Kettuseen tukeutuen suomen murteiden <i>kaa</i> -komitatiivin vokaalisoinnuttomatkin muodot sijana, mutta ei perustele tulkintaa käytännössä mitenkään. ³

¹ Virolaisten tutkijoiden keskuudessa kannatusta ovat saaneet myös ajatukset tämän sana- ja suffiksiryhmän illatiivisesta ja latiivisesta alkuperästä (ks. esim. Oinas 1951: 44–48, 64–67, 74–76; Habicht 2000: 43–44; Metslang ym. 2017: 150; Prillop ym. 2020: 310).

² Tarkalleen ottaen Ravilan (1946: 47–48) ensimmäinen laitos sisältää ilmeisen ladontavirheen vuoksi muodon *isānĳkā* pro *isānĳkā*, jollaiseksi esimerkki on korjattu kirjan toisesta laitoksesta alkaen (Ravila 1961: 84).

³ Oinaan (1961) tutkimusta arvioidessaan Siro (1964: 219) on Ravilan linjoilla todetessaan, että suomessa tällaiset eivät ole sijoja, ”ellei oteta lukuun eräiden murteiden sellaisia muotoja kuin esim. Pyht *isānĳkā*”.

Nevis (1986)	torjuu viron komitatiivin, essiivin, abessiivin ja terminatiivin sijastatuksen pitäen niitä kliitteinä, mutta ei saa kannatusta virolaisessa kielitieteessä.
Juvonen (1996)	kuvaa suomalaisen (lasten) puhekielen <i>kaa</i> -ainesta sijapäätteeksi, mutta ilman muita perusteluja kuin vertaamalla sitä viron ja vatjan komitatiivisijoihin.
Laitinen ja Lehtinen (1997)	luonnehtivat eteläsuomalaisen puhekielen <i>kaa</i> -ainesta äänneasultaan kuluneeksi ainekseksi, joka ”tuntuu jo liittyvän edeltävään substantiiviin affiksina”; ”kyseessä on siis itsenäisestä sanasta kehittynyt aines, joka ei ole saavuttanut tavanomaisten sijapäätteiden kaikkia ominaisuuksia”.
ISK (2004)	luonnehtii <i>kaa</i> -ainesta suomen kielipin yleiskuvauksessa liitemäiseksi, sijapäätelmäiseksi elementiksi.
Sirola (2008)	huomauttaa, että ” <i>kaa</i> -komitatiivin sijapäätteeseen” kuuluvaksi voisi lukea myös sitä edeltävän genetiivin päätteestä periytyvän elementin <i>η</i> -äänteen, jolloin koko päätteen muodoksi katsottaisiin <i>-nkaa</i> (<i>-ηkaa</i>).
Vierula (2017)	pitää <i>kaa</i> -ainesta substantiiviin kiinnittyvänä kliittinä, mutta toisaalta katsoo varovaisemmin, että sen painotomuus ”saattaa viitata siihen, että <i>kaa</i> on alkanut kliittistyä” (s. 272); ajatuksen tukena ovat myös havainnot puhekielenomaisen kirjoitetun kielen yhteen kirjoite- tuista ilmauksista (esim. <munkaa>).

Taulukko 1. Suomen ja viron komitatiivien tutkimuksen merkkipaaluja.

Yllä mainittujen tutkimusten lisäksi viime vuosina on kartoitettu myös viron kirjakielen komitatiivin kehitystä (mm. Habicht 2000, Metslang ym. 2017), mutta tällä filologisella työllä ei ole välitöntä yhteyttä suomen ns. *kaa*-komitatiivin kuvauksiin. Erityisen huomattavaa on joka tapauksessa se, että molempien kielten kuvaajilta näyttää jääneen unohduksiin Palanderin (1819) pioneerityö, jonka argumentointi on ollut omana aikanaan suorastaan vallankumouksellisen edistyksellistä. Monet myöhempien aikojen tutkijat sen sijaan ovat nähtävästi tietämättään punniskelleet lähinnä Palanderin muinaisia pääargumentteja, olipa kyse viron komitatiivista tai sen suomalaisista vastineista.

3. *Kanssa, kans, kaa, -ga ja -nkAA* – mistä on kysymys?

Pikainen katsaus suomen ja viron komitatiivien tutkimuksen historiaan osoittaa, että aihe on kiehtonut tutkijoita kauan. Lyhyessä artikkelissa ei

ole mahdollista ottaa kantaa kuin osaan ajan mittaan esitetyistä näkemyksistä, joten keskityn lähinnä niihin vaikutelmiin, joista otsikkonikin kertoo: siihen, kuinka suomalaiset tutkijat ovat peilanneet suomen *kanssa*-postposition kehitystä viroon ja sen komitatiiviin.

Fählmannin (1844) esitys viron sijataivutuksesta antoi myös komitatiiville ensi kerran oman aseman osana paradigmaa. Sen asema vaikiintui vasta Hermannin (1884) kieliopin myötä sellaiseksi kuin sillä siitä lähtien virolaisessa kielioppiperinteessä on ollut. Tätä asemaa on pyrkinyt horjuttamaan lähinnä vain Nevis (1986), joka luonnehtii terminatiivia (-*ni*), essiiviä (-*na*), abessiivia (-*ta*) ja komitatiivia (-*ga*) kliiteiksi. Nevis ei sinänsä tarjoa uutta evidenssiä, vaan kyse on lähinnä makuasioista sijan kriteerejä määriteltäessä. Myöhemmätkin viron kieliopit kuvaavat silti nämä ns. neljä viimeistä sijaa eli leikillisellä yhteisnimityksellä *ninataga* (*nina taga*) tunnetut muodot sijoina sijojen joukossa, vaikka niiden morfosyntaktiset ominaisuudet eroavatkin muista sijoista aivan kuten jo Palander komitatiivin osalta kuvasi (ks. tarkemmin esim. Nurkse 1937; Kittilä ym. 2022).

Suomen ns. *kaa*-komitatiivin osalta tutkimuskenttä on kirjavampi. Pisimmälle menevä mutta tekijän itsensäkin myöhemmän arvion mukaan hieman harkitsematon näkemys on Juvosen (1996: 60–61) mielipide, että 1990-luvun puhekielessä, etenkin lapsilla, *-kaa* toimii jo uutena komitatiivin sijapäätteenä (vrt. Juvonen 2013: 34). Yleisempi käsitys on kuitenkin se, että eteläsuomalaisen puhekielen *kaa* on entinen postpositio, sittemmin ”puolittain affiksoitunut aines”, joka on ”huomattavan kulunut ja menettänyt siinä määrin painoaan, että se tuntuu jo liittyvän edeltävään substantiiviin affiksina” (Laitinen & Lehtinen 1997: 7), tai ISK:n sanoin äänneellisesti kulunut, postpositiosyntyinen, liitemäinen tai sijapäättemäinen elementti. Viimeksi aihetta laajemmin käsitellyt Vierula (2017) pitää sitä kliittinä tai vähintään kliittistymään alkaneena elementtinä. Oppikirjoissa todetaan, että *kaa* ”toisinaan saattaa jopa liittyä edeltävään sanaan kliitin tavoin” (Ojutkangas ym. 2009: 217) tai ”muistuttaa postposition asemesta sijamuotoa” (Saarikivi 2020: 711). Tämä vallitseva ja tavallaan suorastaan yksimielinen käsitys muotoillaan kuitenkin säännönmukaisesti sangen epämääräisesti: esimerkiksi fennistiikalle muuten suhteellisen vierasta kliitin käsitettä ei varsinaisesti määritellä ja

esimerkit rajoittuvat usein yksinkertaisiin lausekkeisiin ja lauseisiin, kuten *isänkaa, koiran kaa ja juon kahvia maidonkaa*.

Aiheen tutkimushistoriaa kokonaisuutena tarkasteltaessa on merkillepantavaa, että vaikka Kymenlaakson ja Suomenlahden saarten murteiden vokaalisoinnollinen *-nkAA* – tämän morfofonologisen ominaisuutensa ansiosta kiistattomasti sidonnainen morfeemi, jossa entistä postpositiota edeltäneen entisen genetiivin *-n* on syytä katsoa osaksi uutta suffiksia – on tunnettu hyvin jo 1900-luvun alusta alkaen, nykyoppikirjojen esimerkeissä tätä ei enää mainita ja varsinaisissa *kaa*-aineksen muuttumista käsittelevissä tutkimuksissakin se kuvataan korkeintaan marginaaliseksi (esim. Laitinen & Lehtinen 1997; ISK; Vierula 2017). Ratkaisu on sinänsä ymmärrettävä, sillä ilmaisutyyppi *isänkää* on vanhasaankin esiintynyt varsin suppealla alueella ja luultavasti monien muiden suppea-alaisten kansanmurteiden piirteiden tavoin sekin on ajan myötä pikemminkin väistymässä homogeenisemmän yleispuhekielen tieltä; selviä merkkejä muodon leviämisestä ei liene havaittu, jos kohta ei sen varsinaisesta väistymisestääkään.

Kuten toisaalla vokaalisoinnollista *nkAA*-komitatiivia tarkemmin kuvatessani esitän (Ylikoski 2022), uudemmassa yleispuhesuomessa lähinnä länsisuomalaiselta *kans*-postpositiolta alaa valtaava *kaa* on kielämättä yleistynyt variantti, mutta vaikka sitä enenevässä määrin luonnehditaan kliittistyneeksi tai sijapäätemäiseksi elementiksi, sen sidonnaisuutta ei nähdäkseni ole juuri mitenkään todistettu. Korjulasta (1900) lähtien sitä on kyllä luonnehdittu painottomaksi, mutta valitettavasti tiedossani ei ole mitään konkreettista evidenssiä siitä, miten ja missä määrin *kaa* olisi painottomampi kuin esimerkiksi muut yksitavuiset postpositiot, kuten *luo*, *taa* tai vaikkapa *kans*. On toki mahdollista, että lauseen *Tuut sä mun kaa?* prosodia poikkeaa joissakin kielimuodoissa esimerkiksi lauseista *Tuut sä mun taa?* *Tuut sä mun luo?* *Tuut sä mun kans?* mutta tätä foneettisin tutkimuksin sinänsä aivan helposti tarkasteltavaa kysymystä ei tietääkseni ole käsitelty. Toisin sanoen *kaa* – Laitisen ja Lehtisen (1997: 7) sanoja käyttäkseni – kyllä ehkä ”tuntuu” liittyvän edeltävään nominiin suffiksina, mutta varsinaista näyttöä tästä ei ole, ellei sellaisena haluta pitää aivan toista modaaliteettia edustavassa puhekielenomaisessa kirjoitetussa kielessä satunnaisesti tavattavaa yhteen kirjoittamista

(Vierula 2017: 269; viron osalta ks. jo Palander 1819: 9–11), joka tosin sekin on yleistä myös *kans*-aineksen osalta.

Kaa-elementin painottomuutta koskevan subjektiivisen kielitunteen lisäksi sen uutta olemusta on jatkuvasti selitelty nykyfennistiikassa muuten harvinaisella näkökulmalla: viron kielellä. On tietysti oikein ja luonnollista, että Suomenlahden rantamilla vanhoissa kansanmurteissa tavattu vokaalisoinnallinen *nkAA*-suffiksi on jo Korjulasta (1900) ja Ojansuusta (1916) lähtien rinnastettu viron ja vatjankin komitatiiveihin, joihin sen synty alueen kielikontaktit huomioiden varmasti liittyykin. Sitä vastoin on erikoista, että viro komitatiiveineen mainitaan lähes aina myös silloin, kun puheena on vokaalisointuun mukautumaton ja syntaktisestikin tavallisen postposition tapaan käyttäytyvä *kaa* sekä sen oletettu suffiksoituminen uudemmassa yleispuhesuomessa (esim. Juvonen 1996, Laitinen & Lehtinen 1997, Sirola 2008, Ojutkangas ym. 2009, Vierula 2017, Saarikivi 2020; viron murteiden vokaalisoinnillisesta komitatiivista ks. Prillop ym. 2020: 311).

Suomen ja viron morfologian vertailemisessa ei tietenkään ole mitään moitittavaa – onhan virolainen kielenohjailu nimenomaisesti suomesta tukea ja mallia ottaen jopa juurruttanut yleiskieleen muun muassa essiivin ja superlatiivin – mutta huomiota herättävää tämä on nykyaikaisessa fennistiikassa, jossa suomea muuten perin harvoin verrataan eteläiseen sisareensa. Puhuttua nykysuomea voisi verrata viroon myös kuvattaessa esimerkiksi *t:n* heikkoasteisia vastineita tai *ts*-yhtymän edustumia, useita uusia analogiamuutoksia tai *se-* ja *yks-*sanojen artikkelinomaista käyttöä sekä omistusliitteiden käytön vähenemistä. Joskus näin tehdäänkin, mutta ei suinkaan yhtä säännönmukaisesti kuin *kaa*-elementtiä tarkastellessa, jolloin muutkin sanakäänteet henkivät usein eräänlaista predestinaatio-oppia, jonka valossa suomen *kaa* ei ”vielä” ole kehittynyt samanlaiseksi sijapäätteeksi kuin sen virolainen vastine ”jo” on muuttunut. Tähän näyttää usein liittyvän myös ajatus, että *kaa*-komitatiivi olisi syrjäyttämässä toistaiseksi osin toisenlaisissa tehtävissä toimivan *ine*-komitatiivin; tämän luulon Sirola-Belliard (2011, 2016) on kuitenkin osoittanut aiheettomaksi.⁴

---

⁴ Yllä ja toisaalla (Ylikoski 2022) esitän, että vaikka nykypuhekielen *kaa* olisikin ”jo” suffiksoitunut, tätä ei ole toistaiseksi osoitettu. Kritiikin voi suunnata jo itämerensuomen ylivertaiseen asiantuntijaan Lauri Kettuseen (1930, 1940), joka

4. Aga ka -ga: selvempi sija kuin tiedetäänkään

Yllä on jo mainittu viron kielen kuvauksissa ja opetuksessa käytetty termi *ninataga* tai *nina taga*, sillä *ni-*, *na-*, *ta-* ja *ga-*tunnuksisten sijojen morfosyntaksi poikkeaa muista sijoista tavalla, jonka komitatiivin osalta jo Palander (1819) on kuvannut (ks. jakso 2 yllä). Ns. *ninataga*-sääntöön muistavat usein epäsuorasti viitata myös ne suomalaiset, jotka vertaavat *kaa*-komitatiivia viroon ja toteavat, että ei vironkaan komitatiivi aivan tavallisesti käyttäytyvä sija ole: ”Kongruenssittomuus on ominaista myös viron *ga*-komitatiiville: ei *vanaga isaga vaan *vana isaga*.” (Laitinen & Lehtinen 1997: 8.)

Suomea ja viroa vertailtaessa on kuitenkin mahdollista kaivautua syvemmällekin eli kielen todelliseen käyttöön, joka usein poikkeaa toisinaan toistavien normatiivisten kielioppien välittämästä yleiskuvasta. Tässä yhteydessä ei ole mahdollista kaivautua niin syvälle kuin mitä aiheen kiinnostavuus ja tuntemattomuus oikeastaan vaatisi, mutta huomiota ansaitsee ainakin seuraava lingvistien lukiolaisille osoittama huomautus:

On reegel, mis ütleb, et teatud käänetes on omadussõnaline täiend ja tema põhisõna samas käändes (*kollases majas*), aga *ninataga*-käänetes jääb see omastavasse (*kollase majaga*). Murretes võib olla ka teistsuguseid kasutusi, nt *kollasega majaga*. (Hennoste & Pajusalu 2013a: 16; ks. myös Hennoste & Pajusalu 2013b: 21)

Viron normitetun yleiskielen ulkopuolella tavataan siis myös juuri sellaisia komitatiivilausekkeita, joiden puuttumiseen viitaten suomen normitetun yleiskielen ulkopuolella tavattavaa *kaa*-komitatiivia on pidetty varsin samanlaisena kuin viron komitatiivi, vaikka ei ”vielä” varsinainen sija olisikaan. Seuraavat esimerkit ovat pieni ote erilaisia verkkotekstejä sisältävän etTenTen-korpuksen (270 miljoonaa sanetta) yli sadasta komitatiivista, joiden määritteet kongruoivat pääsanansa kanssa:

---

eestiin jatkuvasti viittaillen merkitsi myös *kanssa*-postposition eteläsavolaisen variantin *kaa* sekä Satakunnan hämäläismurteiden elementit *ka*, *kas* ja *kah* sufiksaalisuuteen viittaavalla yhdysmerkillä, vaikka näiden seutujen muodot eivät vokaaliharmoniaa näytä koskaan noudattavan eikä Kettunen muutakaan evidenssiä mielipiteensä tueksi esitä.

- (1) Kui laps ööbib koos *teistega lastega*, kes põialt ei ime, siis saab teie laps samuti aru, et see pole vajalik. (www.hambaarst.ee)
- (2) elab ikka emme juures *oma uuega naisega*. (juura.ee/)
- (3) USA tööstustoodangu maht oli septembris tänavu esmakordselt languses – vähenedes *eelmisega kuuga võrreldes 0,2 %*. (www.admiralmarkets.ee)
- (4) N[õ]us *eelmisega kommenteerijaga*, sest mulle ka helistati ja paljud nendest pangadest, kus minu andmed täpselt polnud minu andmed. (www.ekspress.ee)
- (5) Sama on meil enamuse niiöelda *hästi elavatega inimestega*, teenivad korralikult aga kõik raha läheb krediitkaardi arvete järelmaksuks. (www.ekspress.ee)
- (6) Registreeri end foorumisse ära, ma ei taha *mingite suvalistega külalistega* vaielda, kelle kohta ma ei tea, kas ma vaidlen ühe ja sama inimesega või mitte. (www.lapsemure.ee)
- (7) Riigikohus on sellele tähelepanu juhtinud, et päris nii käituda ei tohiks *kohalikega omavalitsustega*. (www.riigikogu.ee)

Tällaisten komitatiivien käyttäjät vaihtelevat anonyymeistä verkkokirjoittelijoista kansanedustajiin ja toimittajiin. Toki osa lauseista voi olla suoranaisia editointivirheitä ja kaikki kirjoittajat eivät välttämättä ole äidinkielisiä, mutta joka tapauksessa tällaisia tapauksia on perinteisesti lähes kategorisesti kielletyiksi lauseiksi suhteellisen paljon. Lukemattomia lisäesimerkkejä löytää internetin hakukoneilla, jotka paljastavat myös lukuisten äidinkielisten ammattikirjoittajien käyttävän usein mm. lausekkeita *teistega lastega/naistega/meestega/inimestega* (1) ja *eelmisega kuuga/aastaga/talvega võrreldes* (3). Sitä vastoin näyttää olevan mahdotonta löytää miljardienkaan saneiden suomenkielisistä aineistoista sellaisia lausekkeita kuin **toisten kaa lasten kaa*, vaikka periaatteessa niiden ei pitäisi olla sen mahdottomampia kuin yllä nähdyt viron esimerkit, jos lähtökohtana on vallalla oleva käsitys, että viron komitatiivi toimii aina niin kuin sen yleensä kuvataan toimivan ja suomen *kaa* voidaan katsoa samanlaiseksi, ainakin puolittain affiksoituneeksi sijapäätelmäiseksi elementiksi. Viron tutkijoille viron ilmiöt eivät siis kuitenkaan ole tuiki tuntemattomia, mutta niiden murrepohjaa ei liene toistaiseksi tarkemmin tutkittu (Hennoste & Pajusalu 2013a: 16).

Tässä yhteydessä on pantava merkille, että sama ilmiö on tuttu mutta enimmäkseen tutkimaton myös muiden *ninataga*-sijojen osalta. Sellaisilla korpuksesta tavattavilla lausekkeilla kuin essiiveillä *suurena üllatusena, vanimana lapsena, viimasena lainena ja vabadena iseseisvatena riikidena* sekä terminatiiveilla *hiliseni ööni, järgmiseni suveni, viimaseni hingetõmbeni* ja *kõige tagumisteni hammasteni* on vankat murrepohjat: essiivi kongruoi erityisesti suomelle läheisissä koillisrannikon rantamurreissa, joista koko sija on yleiskieleen tietoisesti tuotu, kun taas terminatiivi kongruoi perinteisesti vörussa (Viikberg 2020: 139, 146). Abessiiivin kongruenssista ei liene esitetty murretietoja ja se onkin kirjoitetussakin kielessä harvinaisempaa, mutta silti nykyteksteistä on suuremmitta etsinnöittä löydettävissä lukuisia esimerkkejä, kuten *ilma suuremata otsimiseta, suuremateta vahejuhtumiteta* ja *ilma erilisteta supervõimeteta*. Tätä taustaa vasten ei ole siis lainkaan yllättävää, että joidenkin kielitajuun näyttää hiipineen mahdollisuus käyttää komitatiivia samoin kuin muitakin sijoja käytetään.⁵

On selvää, että kongruoivat *ninataga*-lausekkeet eivät kuulu standardoituun kirjaviroon, mutta suomen yleiskielen osalta samaa on sanottava myös murretaustaltaan lähinnä eteläsavolaisesta *kaa*-postpositiosta, johon viron komitatiivia suomalaisessa kielitieteessä eniten vertaillaan. Esimerkkien (1–7) komitatiivilausekkeet sekä korpuksista ja muualta internetistä löydettävät sadat tai jopa tuhannet vastaavat rakenteet kaipaavat ehdottomasti lisätutkimusta. Ottamatta kantaa esimerkkien yleiseen hyväksyttävyyteen totean, että ne joka tapauksessa osoittavat, että toisinaan *ga*-komitatiivi näyttää olevan syntaksiltaan paljon lähempänä vanhoja kantasuomalaisia sijoja kuin millaisena se suomen *kaa*-komitatiivia tarkasteltaessa yleensä kuvataan.⁶

⁵ Tarkalleen ottaen eräänlaiseksi kongruenssiksi tai vähintään puolikongruenssiksi olisi luettava myös se, että tällaisten sijojen ”inkongruentit” adjektiiviattribuutit ovat nimenomaan luvussa kongruoivia genetiivimuotoja, eivät esimerkiksi nominien perusmuodoiksi katsottavia yksikön nominatiiveja.

⁶ Historiallisesti viron murteet ja kirjakieli ovat tunteneet myös muita *ninataga*-sääntöä osin noudattavia sijoja, kuten esimerkiksi allatiivin (*väikese lapsele, vööraste inimestele*), ja kirjakielen nykyjärjestelmän vakiinnutti vasta lähinnä Johannes Aavik 1900-luvun alkupuolella (ks. Nurkse 1937, Peegel 1971). Kuvaavaa onkin, että koulukieliopin sääntöjä opeteltaessa on ollut käyttöä varta vasten keksitylle *ninataga*-muistisäännölle, jonka lienee keksinyt Ernst Nurm (1940: 127–128).

Lopuksi on vielä paikallaan kiinnittää huomiota viron ja suomen komitatiivisten ilmausten morfofologiaan ja morfologiaan. Suomen morfologiaa hallitseva vokaalisointu ja sen puuttuminen virosta on ollut puheena jo edellä eikä siinä ole juuri muuta huomattavaa kuin se, että vokaalisoinnun puuttuminen suomen kielen taivutussuffiksiksi katsottavalta elementiltä olisi kerrassaan poikkeuksellista ja selvästi Occamin partaveitsen vastaista (ISK § 16). Suomen ja viron eroja on myös genetiivisen *n*-elementin säilyminen suomessa (*isän kaa* ~ *isänkää*), kun taas viron *isaga* osoittaa *ga*-elementin suffiksoituneen vasta sananloppuisen *n:n* kadottua. Viron nominitaivutus on kuitenkin kokenut suuria analogisia muutoksia, joista merkittävimpiä on *de*-monikon synty eli muinaisen monikon genetiivin kehittyminen kaikkien obliikvisijojen monikkovartaloksi (Laakso 2001: 188–189; Prillop ym. 2020: 51, 313–319). Tämän seurauksena myös *ga*-komitatiivin ja muiden *ninataga*-sijojen monikko muodot muodostetaan useimmiten aivan samoin kuin useimpien muiden sijojen monikot. Näin siis esimerkiksi *teistega* ja *lastega* aivan kuten *teistel* ja *lastel*, *teistele* ja *lastele*.

Viron komitatiivin suomalaisten vastineiden morfologia sitä vastoin eroaa nominien sijataivutuksesta radikaalisti. Olkoonkin, että yksikölliset *toisen kaa* ~ *toise-nkaa* ja *lapsen kaa* ~ *lapse-nkaa* eivät ole kaukana taivutusmuodoista kuten *toise-lla*, *toise-lle*, *lapse-lla* ja *lapse-lle*, monikolliset ilmaukset ovat nimenomaan kaukana kiistattomista sijamuodoista. Mikäli kyseessä olisi sijaparadigmaan viron komitatiivin tapaan integroitunut sija, odotuksenmukaisia olisivat monikkomuodot **tois-i-nkaa* ja **laps-i-nkaa* à la *tois-i-lla*, *tois-i-lle*, *laps-i-lla*, *laps-i-lle* ja niin edelleen. Tähän asti ei ole päästy edes niissä kaakkoisissa murteissa, joissa vokaalisoinnusta *nkAA*-ainesta todella voi pitää suffiksina, mutta toisaalta on merkillepantavaa, että tämä kiistatta sijamainen suffiksi on kehittynyt juuri murteisiin, joissa monien nominien monikkovartalo perustuu monikon genetiivimuotoihin: *lehmiin* : *lehmiinkää* : *lehmiil* : *lehmiille* (Ylikoski 2022).

On syytä muistaa sekin, että virossa komitatiivien attribuuttien kongruoimattomuus on osa laajempaa *ninataga*-sijojen järjestelmää, kun taas suomessa vastaava sija olisi sijaparadigman yksinäinen kummajainen. Ja jos suomea verrataan esimerkiksi yllä nähtyihin lausekkeisiin *teistega lastega* (1) ja *hästi elavatega inimestega* (5), suomen kielen sija-

järjestelmän puitteissa odotuksenmukaisin komitatiivilauseketyyppi ei olisi edes **toistenkaa lastenkaa* ja **hyvinvoivienkaa ihmistenkää*, vaan täydelleen integroitunut uusi sija tuottaisi sellaisia lausekkeita kuin **toisinkaa lapsinkaa* ja **hyvinvoivinkaa ihmisinkää* (vrt. *toisilla lapsilla* ja *hyvinvoivilla ihmisillä*). Vaikka esimerkkien (1–7) virolaiset rakenteet ovat kovin marginaalisia ja kenties useimpien äidinkielisten mielestä epäkieliopillisia, niitä on kuitenkin löydettävissä satamäärin. Niiden hypoteettiset suomalaiset vastineet sen sijaan osoittavat, että mikäli etelä-suomalaisen yleispuhekielen *kaa* alkaa jo tuntua hieman sijapäätteeltä, sille osoitettu kieliopillistumispolku on silti vielä sängen pitkä.

5. Lopuksi

Yllä olen tarkastellut viroon *ga*-komitatiivin ja sen suomalaisten etymologisten vastineiden tutkimushistoriaa yli kahden vuosisadan ajanjaksolla. Viron komitatiivin kyseenalaista sijastatusta punniskeli jo Palander (1819), ja 1900-luvun alussa nostettiin esille myös suomen virolle läheisten murteiden vokaalisoinnilliset *isänkää*-tyyppiset muodot (Äimä 1901, Ojansuu 1916), joita vuosisadan puoliväliin tultaessa luonnehdittiin jo hyväksi esimerkiksi postposition kieliopillistumisesta sijapäätteeksi (Ravila 1946; 1961). Vuosituhannen vaihteessa fennistien huomio kääntyi etenkin vokaalisoinnuttomaan *kaa*-ainekseen, jota viroon rinnastaen on haluttu pitää entisestä itsenäisestä sanasta kehittyneenä sijapäätelmäisenä elementtinä.

Omana kriittisenä käsityksenäni esitän, että suomen *kaa* ei ole lainkaan niin sijapäätelmäinen elementti kuin mitä uudemmassa tutkimuksessa on esitetty: sellaisiin suomen sijajärjestelmään saumattomasti sopiviin lausekkeisiin kuin vaikkapa **niinkää näteinkää tytoinkää* on vielä mielikuvituksellisen pitkä matka. Koulukieliopin sääntöjä rikkovat virokieliset tekstit sitä vastoin viittaavat konkreettisesti siihen, että kielen komitatiivi voi olla kehittymässä juuri tällaiseen suuntaan. Näyttää siis siltä, että suomen *kaa* ei suinkaan ole saavuttamassa kieliopillistumispolulla kirmaavaa virolaista sisartaan, vaan perinteisten aluemurteiden erojen yleisen tasoittumisen valossa lienee odotuksenmukaisempaa, että tämä postpositio on ajan mittaan pikemminkin syrjäyttämässä suppealla murrealueella tunnetun vokaalisoinnillisen ja siksi kiistatta suffiksoitu-

neen *nkAA*-komitatiivin. On jopa luultavaa, että *kanssa*-postposition lyhentyneeseen *kaa*-varianttiin ei suomalaisessa kielitieteessä olisi kiinnitetty paljontaan huomiota, ellei tieto viron *ga*-komitatiivista olisi harvinaisen selvästi osoittanut, mitä tällaisesta postpositiosta voi ajan saatossa tulla – jos on tullakseen.

Lähteet

- etTenTen-korpus. www.keeleeveeb.ee.
- Fählmann, F. 1844. *Ueber die Declination der estnischen Nomina*. Besonderer Abdruck aus den Verhandlungen der gelehrten Estnischen Gesellschaft zu Dorpat, Heft 3. Dorpat: Heinrich Laakmann.
- Habicht, Külli. 2000. Grammaticalization of adpositions in old literary Estonian. Teoksessa Mati Ereht (toim.), *Estonian: Typological studies IV*, 19–58. Tartu: University of Tartu.
- Hennoste, Tiit & Karl Pajusalu. 2013a. *Eesti keele allkeeled. Lisaõpik gümnaasiumile*. Proovivariant. [www.eeselts.edu.ee/www/v1/?download=allkeeled 35 koos 3.05 \(1\).pdf](http://www.eeselts.edu.ee/www/v1/?download=allkeeled%20koos%203.05%20(1).pdf).
- Hennoste, Tiit & Karl Pajusalu. 2013b. *Eesti keele allkeeled. Õpik gümnaasiumile*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Hermann, K. A. 1884. *Eesti keele Grammatik*. Tartu: Wilhelm Just.
- ISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen & Irja Alho. 2004. *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: SKS.
- Juvonen, Päivi. 1996. Språkkontakt och språkförändring. Användningen av demonstrativa pronomen i en sverigefinsk kontaktsituation. Teoksessa Leena Huss (toim.), *Många vägar till tvåspråkighet. Föredrag från ett forskarseminarium vid Göteborgs universitet den 21–22 oktober 1994*, 57–88. Uppsala: Uppsala University.
- Juvonen, Päivi. 2013. Så lika men ändå så olika. Om *kanssa*, *kans* och *kaa* i talad finska. Teoksessa Tiina Söderman (toim.), *Keelemees Raag Raimo 60*, 33–49. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Kettunen, Lauri. 1930. *Suomen murteet. II. Murrealueet*. Helsinki: SKS.
- Kettunen, Lauri. 1937. Tutkielma eestin attribuutin kongruenssista. *Virittäjä* 41. 353–355.
- Kettunen, Lauri. 1940. *Suomen murteet. III. A. Murrekartasto*. Helsinki: SKS.
- Korjula, J. V. 1900. *Lyhyt äänneopillinen Tutkimus Vehkalahden murteesta*. Helsinki: Helsingin Yliopisto.
- Kittilä, Seppo, Johanna Laakso & Jussi Ylikoski. 2022. Case. Teoksessa Marianne Bakró-Nagy, Johanna Laakso & Elena Skribnik (toim.), *The*

- Oxford Guide to the Uralic Languages*, 879–893. Oxford: Oxford University Press.
- Laakso, Johanna. 2001. The Finnic languages. Teoksessa Östen Dahl & Maria Koptjevskaja-Tamm (toim.), *Circum-Baltic languages. Typology and contact. Volume 1: past and present*, 179–212. Amsterdam: Benjamins.
- Laitinen, Lea & Tapani Lehtinen. 1997. Johdanto. Teoksessa Tapani Lehtinen & Lea Laitinen (toim.), *Kieliopillistuminen. Tapaustutkimuksia suomesta*, 6–19. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Lönnrot, Elias. 1844. [Kirje Carl Henrik Ståhlbergille, Dorpat den 24 Augusti 1844.] lonnrot.finlit.fi/omeka/items/show/966.
- Metslang, Helle, Külli Habicht, Tiit Hennoste, Anni Jürine, Kirsi Laanesoo & David Ogren. 2017. Komitatiivi funktsioonidest eri aegade ja registrite eesti kirjakeeles. *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri* 8 (1). 149–178.
- Nevis, Joel A. 1986. The comitative, terminative, abessive, and essive as clitics in Estonian. *Ural-Altische Jahrbücher* 7. 79–98.
- Nurm, E. 1940. Sõnavormide õiendamine 5. ja 6. õppeaastal. *Kasvatus* 3. 121–131.
- Oinas, Felix J. 1951. *The development of the postpositional cases in Balto-Finnic languages*. [Bloomington:] Indiana University PhD thesis.
- Oinas, Felix J. 1961. *The development of some postpositional cases in Balto-Finnic languages*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Ojansuu, Heikki. 1909. Kanssa-sanasta. *Virittäjä* 13. 187.
- Ojansuu, Heikki. 1916. Suomalais-virolaiset kielelliset kosketukset. I. Viron kielen vaikutus suomeen. Teoksessa Heikki Ojansuu, *Suomen kielen tutkimuksen työmaalta. Sarja esitelmää I*, 98–202. Jyväskylä: Gummerus.
- Ojutkangas, Krista, Meri Larjavaara, Matti Miestamo & Jussi Ylikoski. 2009. *Johdatus kielitieteeseen*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.
- Palander, Gabriel. 1819. *Formarum etymologicarum in linguis Fennica et Estonica parallelismum illustratura*. 2. Aboa: Frenckell. urn.fi/URN:NBN:fi-fd2014-00003907.
- Peegel, Juhan. 1971. Paar kiuslikku märkust. Teoksessa Helgi Vihma & Karl Mihkla (toim.), *Üheksa aastakümnet. Pühendusteos Johannes Avikule*, 71–73. Tallinn: Valgus.
- Prillop, Külli, Karl Pajusalu, Eva Saar, Sven-Erik Soosaar & Tiit-Rein Viitso. 2020. *Eesti keele ajalugu*. Eesti keele varamu 6. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Ravila, Paavo. 1946. *Johdatus kielihistoriaan*. Helsinki: SKS.
- Ravila, Paavo. 1961. *Johdatus kielihistoriaan*. 2., uusittu painos. Helsinki: SKS.

- Renvall, Gustavus. 1826. *Suomalainen Sana-Kirja I. A–M*. Aboa: Frenckell.
- Saarikivi, Janne. 2020. Historiallinen ja vertaileva kielentutkimus. Teoksessa Milla Luodonpää-Manni (ym., toim.), *Kielentutkimuksen menetelmiä III*, 679–720. Helsinki: SKS.
- Setälä, E. N. 1890. *Yhteissuomalaisen klusiilien historia. Luku yhteissuomalaisesta äännehistoriasta*. Helsinki: SKS.
- Siro, Paavo. 1964. Sanasyntyiset sijat itämerensuomalaisissa kielissä. *Virittäjä* 68. 219–220.
- Sirola, Maija. 2008. *Komitatiivi nykysuomessa. Sijan typologista ja areaalista taustaa sekä sen ilmaisemat merkitykset Helsingin Sanomien korpuksessa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Sirola-Belliard, Maija. 2011. Is there a future for the Finnish comitative? Arguments against the putative synonymy of the comitative case *-ine* and the postposition *kanssa*. Teoksessa Seppo Kittilä, Katja Västi & Jussi Ylikoski (toim.), *Case, animacy and semantic roles*, 135–153. Amsterdam: Benjamins.
- Sirola-Belliard, Maija. 2016. Suomen komitatiivi. *-ine* ja *kanssa*. Tampere: Tampere University Press.
- Sirola-Belliard, Maija. 2017. Suomen komitatiivisija – kiteytynyt vai produktiivinen? *Sananjalka* 59. 81–103.
- SSA = Erkki Itkonen & Ulla-Maija Kulonen (toim.). 1992–2000. *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja I–III*. Helsinki: SKS & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Wexionius, Michaël O. 1650. *Epitome descriptionis Sueciæ, Gothiæ, Fenningiæ et subjectarum provinciarum*. Aboa: Wald.
- Wiedemann, F. J. 1864. *Versuch ueber den Werroehstnischen Dialekt*. St. Petersburg: Eggers et Comp.
- Wiedemann, F. J. 1875. *Grammatik der ehstnischen Sprache, zunächst wie sie in Mittelehstland gesprochen wird, mit Berücksichtigung der anderen Dialekte*. St.-Petersbourg: Académie Impériale des sciences.
- Vierula, Suvi. 2017. *Kanssa, kans ja kaa* – postposition muutoksen tarkastelua. *Virittäjä* 121. 265–275.
- Viikberg, Jüri. 2020. *Eesti murrete grammatika*. Eesti keele varamu 8. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Ylikoski, Jussi. 2022. *Pienempäntä isommaks kohotessais: nkAA-komitatiivista, ntA-eksessiivistä ja sijan kriteereistä*. Teoksessa Kaisla Kaheinen, Larisa Leisiö, Riku Erkkilä & Toivo E. H. Qiu (toim.), *Hämeenmaalta Jamalille. Kirja Tapani Salmiselle 07.04.2022*, 349–360. Helsinki: University of Helsinki.
- Äimä, Frans. 1901. *Äänneopillinen tutkimus Tytärsaaren murteesta*. Helsinki: SKS.